

Syndrom Nany

*Je nemožné říci, že nikdo není absolutně vinen,
a proto je nemožné vyřknout absolutní soud.*

ALBERT CAMUS

*Psychoanalytik považuje sexualitu za symbol
existence a existenci za symbol sexuality.*

MAURICE MERLEAU-PONTY

1

(Žena doktora K)

Než se vůbec rozhodl pro nějakou pomoc zvenčí, pacient „doktor K“ poměrně dlouho váhal. Rozhodl se pro ni, až když manželka podala návrh na rozvod. Při první návštěvě u mne se uvedl slovy velmi podezřelými - dokonce to působilo jako chorobný paranoický blud. I bez psychoterapie pacient „pracoval“ na své obraně, vytvářeje si obranné manévry typu *vytěsnění*. Skutečný zdroj svého vnitřního konfliktu nahradil, překryl a obalil, a tím i „vytěsnil“ nereálnou a zcela fantastickou verzi.

Stal se prý stoupencem swedenborské sekty s její

teozofií a to, co prohlásil úvodem, znělo jako sdělení paranoika: „Za četné hříchy byl na mě poslán ďábel. Věřím v existenci ďábla, který některým vybraným osobám připravuje peklo už zde, na Zemi. Když si zde své peklo odbydou, po smrti je už nic zlého nečeká. Tím ďáblem, který na mě byl poslán, je moje mladá žena. Trpím, jsem deprimovaný, trápím se - ale zároveň vím, že jde o nezbytnou fázi mého života. Ani ovšem moje žena netuší, že je tím vtěleným ďáblem. To vím jen já a to je zvláštnost našeho vztahu.“

Mystický úvod pronesl pacient nadneseně, sebeironicky, jako zastírající kulisu, jako kulisu pro zakrytí rozpaků, ne-li studu - za sebe, za svou subkulturní ženu, za své manželství s ní...

Proč ovšem právě on, kultivovaný a kriticky soudný člověk, se ocitnul ve vleku tak nekulturní partnerky?

Tuto otázku vysvětlují jeho slova, jež nás uvedou k syndromu žen typu Zolovy Nany: „V pubertě jsem tajně četl Zolovu *Nanu*, kterou jsem našel v otcově knihovně. Román byl tehdy pro mě jedním z největších, ne-li vůbec největším erotickým zážitkem. A když jsem se poznal se svou nynější ženou, zdálo se mi, že ona je tou Nanou.“

To už však nebyla sebeironie. Rovněž jeden z jeho dobrých přátel mu sugeroval, že ona je „jeho Nana“: že ji konečně našel. Takže se u doktora K uplatnilo zřejmě něco na způsob „vpečetění“ raného erotického zážitku. Ten má u každého i v pozdějším životě obdivuhodně tvárný (i patoplastický) vliv na takzvaný erotický typ i na sexuální orientaci.

Aby terapie měla nějakou naději, bylo důležité

zjistit, jak spolu korespondují K-ova osobnost a manželčin syndrom.

Dnes třicetiletá žena s doktorem K udržovala známost už ve svých osmnácti. Brzy se kvůli ní rozvedl se svou první manželkou, aby mohl s „Nanou“ žít v nelegitimním soužití. Muž téměř o dvacet roků starší patrně právě prodělával svou andropauzu a pod vlivem erotických půvabů své nové ženy „regeneroval“.

Vzali se mimo jiné i na morální nátlak její matky. Když „Nana“ otěhotněla, bála se porodu do té míry, že jí manžel u svého přítele porodníka musel vyjednat porod císařským řezem, přestože gravidita probíhala normálně.

Narodil se zdravý chlapec (a protože osud je ironický, dostal na přání matky jméno Ludvík, třebaže jakákoliv souvislost mezi tímto přáním a románovým vzorem podle Zolovy *Nany* je vyloučena). Manžel byl na chlapce vždy značně citově vázán, ačkoliv prožitek otcovství mu nebyl cizí: měl již z předchozího manželství dvě děti. Když po šesti letech došlo mezi ním a „Nanou“ k rozvodu, stalo se toto dítě nástrojem jejího materiálního i citového vydírání, namířeným proti manželovi.

Manželský konflikt vznikl tím, že ze společných peněz, jež manžel ušetřil z mimořádného výdělku, žena odcizila vkladní knížku se sto tisíci a začala s ní sama disponovat. Než to manželovi ohlásila, škodolibě mu poradila, aby si vzal prášky (léčil se na srdce). Rozvod se táhl dosti dlouho, de facto jediným viditelným sporem zde byly peníze: ona si stěžovala, že jí málo finančně zabezpečuje, on však naopak prokazoval nadměrnou její agresivitu při

vymáhání darů a peněžitých obnosů. (Své přítelkyni žena sdělila, že nedá pokoj, dokud ho nesedře z kůže.) K tomu pak přistoupily i její výhrady proti věkovému rozdílu mezi oběma. Jednala tak, jako by se už v jejích letech objevoval u ní známý „syndrom zavírajících se dveří“. Chtěla si prý ještě něco ze „společných“ peněz užít. Sexuálními nedostatky přitom manželství netrpělo.

Podle poradenských zkušeností se věkový rozdíl mezi manžely jeví jako faktor druhotný, třebaže předpokládá zachovávání specifických podmínek, například vzájemné úcty, více než obvykle. Významnějším faktorem pro trvání svazku je citová vazba, láska spojená se vzájemnou úctou. Může však žena se syndromem Nany mít nadlouho v úctě nějakého muže? A je schopna ho vůbec milovat?

Syndromem Nany trpěla manželka, pacientem byl však manžel. Již zmíněná úvodní sebeironie, s níž maskoval od počátku své rozpaky, nás přivedla k analýze fenomenologického typu, kterou jsme pro doktora K vytyčili jako východisko celé psychoterapie. Případ se stále víc jevil jako učebnicový případ pro léčebnou metodu, která musí člověku naznačit *cestu k pochopení* (nebo k *přehodnocení*) *jeho existence*. Východiskem je člověkovu „bytí ve světě“ a fakt ohrožení tohoto bytí.

Snesitelné a pevné bytí ve světě znamenalo pro doktora K změnu jeho postojů k „Naně“, znamenalo to podpořit a oprávnit jeho rostoucí odpor k ní a později i jeho nezájem o ni. Vedli jsme rozhovor i s pacientovými přáteli a podporovali mínění, víceméně v nich zakotvené, ještě než se pacient rozváděl, že jeho „Nana“, na jejíž syndrom v laickém,

nicméně oprávněném smyslu sami upozorňovali, mu není přiměřenou partnerkou.

Pod vlivem této společenské psychoterapie se doktor K zprvu nerad, později již adaptovaně smířil i s myšlenkou, že ho jeho „Nana“ nemiluje. Kdysi byl této myšlence vzdálen, jednak už vzhledem k své ješitnosti, jednak a hlavně proto, že byl pevně přesvědčen, že jí sám lásku poskytuje v bohaté míře, a nedovedl si připustit případnou jednostrannost či „nenávratnost“ své citové investice. Nyní se ve své mysli a postojích cítil být prostoupen shlukem mučivých, neviditelných, nedefinovatelných, nikoliv však již erotických sil - zkušeností ducha odlišnou od předchozí zkušenosti těla. Vytvořené erotické vakuum kolem něj bylo v jeho věku a v této fázi léčby vlastně nezbytné.

Samozřejmě s nadějí, že něco z toho, co je zapotřebí, vyléčí i čas, smířil se se současnou svou „psychickou kastrací“, jak to sám nazval, ale asi po půlroční psychoterapii (a po skončení svého rozvodu) se celkem bez problémů nově přizpůsobil přiměřenému intimnímu vztahu s novou partnerkou.

2 **(Politikum)**

Teprve po šesti letech manželství doktor K pochopil, co jeho žena i při své primitivnosti a subkultuře pochopila dříve než on a co znala vlastně už dávno, z časů svého dospívání: že je velmi snadné

odmítat toho, koho nemilujeme. A hlavně - že se na tom dá vydělat.

Beze sporu však vždycky na takovém krachu manželství prodělává dítě. Syndrom Nany má rovněž v citovém závazku k dítěti své charakteristické rysy: románová Nana má svého „milovaného“ Ludvíčka, ale jeho přítomnost i další jeho osud klidně obětuje, pokud by jí překážel v jejích záměrech. Navíc její nestoudnost jí dovoluje využívat dítě k nejrůznějším druhům vydírání.

Jak to vypadalo u doktora K? Bohužel jako v mnoha jiných případech.

Tragédie rodičovství vzniká v důsledku rozvodu i všude tam, kde se institucionálně sice zabezpečují sociální a ekonomické potřeby, ale příslušné instituce nedokáží pochopit a analyzovat *emocionální problém*. Zákon o rodinném právu pamatuje na ekonomické zajištění rozvedených matek a v jistých případech je bezpečnostní mašinérie opravdu neselhávající. Notoričtí neplatiči z řad rozvedených otců jsou postiženi, i kdyby utekli z Košic třeba až na Žižkov.

Za neplacení výživného jsou tvrdé tresty. Konec konců funguje tu jakýsi sociální stereotyp v nazírání, jakýsi obraz z devatenáctého století. Stále totiž máme před očima „ubohé“ rozvedené matky, jež k sobě na jediné obnošené šaty upracovanými rukama tisknou zoufalé a hladové dítě. Mezitím rozvedený otec se svými kumpány propíjí poslední peníze z výplaty, aniž něco z nich poskytl rodině. Pod takový příběh by se ovšem žádný dnešní Zola už nepodepsal!

Měnit povinnosti otců vůči rodině a dětem, slevit

něco z požadavků na ně a nechat výživné na dobrovolnosti platičů by bylo nemorální, jelikož morální normy – jak známo – jsou málokdy podřízeny dobrovolnosti. Avšak celá záležitost má dvě stránky. Setkáváme se i s jinou, neméně častou, ne-li častější situací: rozvedený otec řádně platí, dokonce víc, než mu určil soud, ale dítě, na něž platí, je proti němu stále od chvíle rozvodu namířeno jako ničivá nukleární zbraň (nukleární zbraň proto, že ničí otcovu psychosomatickou celistvost a rozštěpuje v něm atomy víry i rozumu). Dítě je proti otci používáno jako nástroj matčina materiálního i emocionálního vydírání. Otcí popřeje úřad sluchu jen málokdy, to snad na základě jiného stereotypního mínění: že muži jsou *sociálně* silnější.

Ve výsledku i v průběhu „rodičovského souboje“ vidíme pravý opak, protože muži jsou *biologicky* slabší.

Mužova odezva je reakcí biologicky slabšího, je to reakce bytosti, jež neprožila gestaci, je to reakce bytosti, která sice může ovládat společnost, ale nezvládne v kritickém momentu sama sebe: na své dítě, přidělené do péče matce, rozvedený muž už jen rezignuje. Co mu pak jiného v rámci jeho „slabé biologické odezvy“ a „silné sociální potřeby“ zbývá než jediné: léčit se dalším, třeba znovu nešťastným manželstvím a dalším (nešťastným) dítětem...

Sociologicky by první případ, to jest skupina věčných neplatičů, vydal jasný profil: tito bývalí manželé a rozvedení otcové tvoří mravní bahno populace. Naopak ve druhé situaci, to jest v situaci, kdy otcové řádně platí, ale jsou vydírání, konstatujeme jiný sociologický profil: jsou postiženi zpravidla

muži s velkou osobní kulturou, lidé vzdělaní a citoví, a tím právě zranitelní. Jejich někdejší manželky ovšem - jako klasická Nana - pochází buď z řečeného mravního bahna nebo se do něj svými vyděračskými postoji dodatečně zařazují.

Často slyšíme stesky některých klientů či kamarádů: Jsou rozvedení, mají malé dítě, které je v péči matky, ale jim samým se v kontaktu s dítětem brání. Mnohým z nich bývalá žena dítě nikdy nechce svěřit. Přes všechna soudní rozhodnutí jim je žena nevydává.

Jak se to v praxi dělá, jaké jsou možnosti citového vydírání a porozvodové msty, to dokládá tento případ:

Padesátiletý muž, povoláním technik, se rozvedl s pětatřicetiletou kolegyní, které byla svěřena do péče jejich šestiletá dcera. Rozvedený muž měl soudně vymezenou dobu pro styk s dítětem, ale jeho bývalá žena se po rozvodu odstěhovala na druhý konec Čech. A tak když se chce otec s dcerou setkat, musí jet dvě stě kilometrů daleko, což je stále ještě v naprostém pořádku; není však v pořádku, že jeho zákonný nárok překazí bývalá manželka vždy jednoduchým trikem. Když otec přijede, matka prohlásí, že dítě nikam nemůže, že mělo ráno horečku a že stůně. Zklamáný muž stojí na prahu a nesmí dál; je to cizí byt, kam nesmí a kde údajně leží „nemocná“. Nakonec se muž otočí a jede dvě stě kilometrů zpátky, aniž dítě viděl. Opakuje se to zprvu každých čtrnáct dní, pak každý měsíc a za celou tu dobu se dítě marně dožaduje tatínka a otec se marně (i u úřadů) dožaduje dcery: *profituje jediné ženina pomsta a institucionální omezenost.*

Případné stížnosti se prošetřují léta, obvykle marně. Dítě zatím vyrostne v iluzi, že otec o ně nedbá. Úřady v tomto detailním, úzce vymezeném prostoru křečovitě pěstují v rozvedených matkách syndrom Nany, jako se v laboratorních zkumavkách pěstuje plíseň.

3 (Erotický mýtus)

I když ponecháme stranou estetické zřetele, existují ještě další a možná přesvědčivější doklady, že Zolova Nana patří mezi literární hrdinky, o nichž doslova platí, že v nás přetrvávají a že jsou nezapomenutelné. Čtenář, i ten nejsčtetlejší, i ten nejkultivovanější, zjišťuje, že ho Nana v jistém, ne zrovna nepřijemném smyslu svou existencí zasáhla, infikovala, ale také že mu učarovala, neboť se stala součástí jeho erotické fantazie. Po přečtení knihy se ve čtenářově představivosti usadí tato triumfující děvka jako pudový segment a už navždy – tak jako v hraběti Muffatovi, který je Nanou posedlý – v něm utkví: „zůstane před jeho očima, v jeho těle“.

Jak by tedy mohla být zapomenuta!

Mezi rokem 1880, kdy Zolův román vychází, a dneškem, kdy se s jeho hrdinkou už stačila seznámit řada generací dychtivých čtenářů, jmenovitě mužů, stala se Nana slavná jako ctnostná Pénélopa a byla nejméně tolikrát citovaná jako nevinná Roxana. Na rozdíl od nich však založila svou slávu a pověst na neřestech kurtizány. Zatímco u obou zmíněných žen lze postihnout něco, co je ctí, totiž

citové spojení srdcem a duší, jelikož pohnutky jejich chování tvoří ta nejčistší láska, zde u Nany jde o spojení přízemní a neřestné. Je to spojení s tělem, tělesností, se žlázami, pohlavím, nákazou přecházející do krve, a navíc je to spojení, po němž mužská krev *prahne*, třebaže často jen tajně a v hlubinách podvědomí.

V těchto hlubinách, s nimiž nás poprvé obeznámil Freud, je všechno nezákonné, tím víc však lákavé. Podvědomé děje daly kolem Nany vzniknout erotickému mýtu, takže pouhé čtyři hlásky jejího jména plně zastoupí a nahradí podrobné vysvětlování toho, co je ordinérní krása, ničivá přitažlivost, průhledná rafinovanost, neřestný charakter - všechny tyto dvojznačné ambivalence, a kdykoliv padne její jméno, třeba jen jako pouhé přirovnání, víme dobře, o co nebo o koho jde.

Naším dědům, našim otcům i nám samým na celý život předurčila erotické sny. Zhmotnila určité mužské sexuální záliby, zaměření a vkus. Vytvořila trvalý erotický typ, jeden z mnohých, ale u těch, kteří se na ni orientovali, opravdu přešla do krve. Stává se obsahem prvního erotického zážitku pubertálních hochů, když o ní tajně čtou v křesle otcovy knihovny či ve svém pokojíku při baterce, vždy však lačni poznatků z této zahrady zakázaného ovoce, a její obraz, to velké Erotické Imago vykreslené sugestivními a nemilosrdnými slovy, jež člověka zasahují od pasu dolů, tento její Obraz v mnohých zanechal pevně zakotvený vjem a z něho vzniklou představu.